

УДК 342.3+342.7

Орлова О.О.

кандидат юридичних наук, доцент

Полонська О.Л.

викладач

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-5-195-199

ПРАВО ЛЮДИНИ НА СПРИЯТЛИВЕ НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Розглянуто екологічну функцію держави, яка, пройшовши тривалий історичний шлях становлення та розвитку, є не лише основною, а й такою, що здійснюється державою на постійній основі. З огляду на масштабність екологічних проблем, які на теперішній час мають глобальний характер, реалізація екологічної функції лише однією або кількома державами не може бути ефективною, оскільки подолання екологічних проблем можливе лише у тісній співпраці всього світового співтовариства, а також за активної участі правосвідомого населення.

Ключові слова: права людини, екологічні права, право на сприятливе навколишнє середовище, право на безпеку для життя і здоров'я довкілля, екосвідомість, функції держави, екологічна функція держави.

Постановка проблеми. Протягом останніх тридцяти років як в Україні, так і у світі значно зросла актуальність екологічної функції держави з реалізації права людини на сприятливе навколишнє середовище, відповідно, збільшилася кількість наукових праць за цією тематикою: дисертаційні дослідження, наукові статті тощо. Слід зазначити, що для західної, зокрема, європейської цивілізації права людини є однією з найважливіших галузей сучасного міжнародного права. Вона отримала значний розвиток зі створенням Організації Об'єднаних Націй, під егідою якої було розроблено Загальну декларацію прав людини (1948) та цілу низку інших міжнародно-правових актів у сфері прав людини. У них не згадуються екологічні права, оскільки міжнародна спільнота усвідомила наявність і важливість екологічних питань, а також зв'язок між станом навколишнього середовища та правами людини, коли основні міжнародно-правові документи в галузі прав людини були вже прийняті. Активний розвиток дискусій про актуальність екологічних проблем почався у 60-х роках із публікації книги Рейчел Карлсон "Мовчазна весна" та алармістських прогнозів Римського клубу [1].

Усвідомлення того, що основні права людини, в тому числі право на життя, залежать від стану навколишнього середовища, прийшло ще пізніше – в 70 – 90-х рр. У 80 – 90-х роках ХХ ст. ситуація змінилася, оскільки у багатьох міжнародно-правових договорах почали встановлюватися чи згадуватися екологічні права [2].

Вперше такий зв'язок був визнаний на Стокгольмській конференції з проблем навколишнього середовища 1972 р. У преамбулі Стокгольмської декларації зазначено, що обидва аспекти навколишнього середовища: як природного, так і створеного людиною, мають вирішальне значення для її добробуту і для реалізації основних прав людини, включаючи саме право на життя [3].

Починаючи з радянських часів інтерес до даного напрямку державної діяльності підвищувався, та вже тоді в юриспруденції сформувався термін «екологічна функція держави», який синонімічно використовувався для позначення охорони навколишнього природного середовища [4].

Науково-технічний прогрес ХХ століття, безперечно, став позитивним кроком для розвитку економіки та водночас породив великі екологічні проблеми, саме тому перед

державою постало завдання забезпечити такий напрямок діяльності, який міг забезпечити підтримку екологічної рівноваги та екологічної безпеки на території як власної держави, так і за її межами. Охорона та раціональне використання природних ресурсів, підтримання екологічної безпеки та міждержавна співпраця в цьому напрямку стали одним з провідних завдань у системі функцій сучасної держави, що і стало провідником активного розвитку екологічної функції держави.

Таким чином, питання реалізації права на сприятливе навколишнє середовище в аспекті екологічної функції держави є вкрай актуальним для українського суспільства.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання екологічної функції держави та реалізації права людини на сприятливе навколишнє середовище є предметом численних наукових досліджень вітчизняних вчених і не лише у сфері права, але і державного управління. Серед авторів, які розглядали окреслену тематику, слід назвати таких: Л.Р. Наливайко (функції держави на сучасному етапі державотворення), Д.А. Николюк (екологічна функція в системі функцій сучасної держави), В. Волинець (проблеми правового забезпечення екологічної функції в Україні), Ю.О. Легеза (визначення змісту екологічної функції держави), Чопко Х.І. (окреслення екологічної функції держави), В.В. Іванюшенко (право людини та громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля) та ін.

Однак слід вказати, що аналіз цих та інших праць дозволяє зробити висновок про те, що переважна більшість дослідників фактично пов'язує реалізацію екологічної функції держави з подоланням наслідків забруднення, в першу чергу через катастрофу на Чорнобильській атомній електростанції.

Таким чином, аналіз юридичної літератури дає підстави віднести право людини на сприятливе навколишнє середовище в аспекті реалізації екологічної функції сучасної української держави до малодослідженого та актуального для поглибленого вивчення.

Мета. Зважаючи на зазначене вище, перед нами стоїть дослідницьке завдання: акцентувати увагу на праві людини на сприятливе навколишнє середовище, що входить до групи так званих екологічних прав, та здійснити спробу віднайти оптимальні шляхи реалізації екологічної функції держави та сучасному етапі державотворення.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи екологічну функцію сучасної України слід зупинити свою увагу на розумінні сутності категорії «екологічна функція держави», історичному розвитку та складових елементах змісту, а також звернути увагу на ті завдання, які ставить перед собою держава для забезпечення зазначеної функції.

Х.І. Чопко, проаналізувавши точки зору висловлені у науковій правовій літературі щодо поняття та специфіки екологічної функції, надає такі висновки: по-перше, ця функція визнана одним з основних напрямків діяльності держави, зміст якого розкриває роботу її органів, а його існування зумовлено завданням останньої забезпечити раціональне використання природних ресурсів, охорону довкілля та екологічну безпеку; по-друге, розглянута функція має конкретно-історичну природу, про що свідчить той факт, що тривалий час у юридичних джерелах державна діяльність у цій сфері не визнавалася самостійною функцією і вивчалася лише як складова господарсько-організаційної та культурно-виховної функції держави; по-третє, екологічна функція характеризується стійкістю, тобто вона незмінна та постійна за незмінних політичних і соціально-економічних умов. Проте зі змінами характеру й суспільного устрою держави змінюються також її функції; по-четверте, підкреслено, що об'єктом пливу екологічної функції є відносини з приводу раціонального використання природоохоронних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки й охорони довкілля; по-п'яте, зміст цієї функції полягає у впливі на екологічні відносини через діяльність державних органів; по-шосте, особливість функції полягає в тому, що, маючи об'єктивний характер, вони виникають і розвиваються відповідно до цілей і завдань держави. Однак щодо функції екологічної, то її сутністю і призначенням є забезпечення раціонального використання природних ресурсів, охорона навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки [5].

Розвиток української державності є двигуном для модернізації усталених роками функцій та актуальним є здійснення активної діяльності у частині правового, матеріального, технічного та інформаційного забезпечення, розробці нових напрямів екологічної політики, що включає в себе роботу багатьох галузей для реалізації екологічної функції держави.

Здійснення екологічної функції передбачає вироблення чіткого уявлення про еко-

логічну ситуацію, що склалася в країні. У контексті нашого дослідження з метою конкретизації змісту екологічної функції держави під екологічною ситуацією слід розуміти сукупність економічних, політичних, соціально-психологічних та інших процесів, що відбуваються у країні (та у світі) і спричиняють певний досить стійкий у кількісному та якісному відношеннях стан навколишнього середовища, який, у свою чергу, має власний потенціал розвитку в конкретних напрямках. Екологічна ситуація в Україні є наслідком дії багатьох різнопланових факторів: ландшафтно-біокліматичних умов; позиційно-географічного стану; природно-ресурсного потенціалу; історичних, політичних, економічних умов тощо [6, с. 333].

Окрім законодавчого закріплення, велике значення має також «екологічна правосвідомість» громадян, унаслідок чого стан навколишнього середовища може стрімко покращитися або навпаки. Охорона природи та забезпечення раціонального використання природних ресурсів та їх відновлення є нагальною потребою сучасного світу та життєво важливою діяльністю держави [8].

Погіршення екологічного стану довкілля відбувається не тільки через технічний прогрес та роботу промислових підприємств. Досить істотний деструктивний вплив на екосистему має і повсякденна діяльність населення, що є наслідком недосконалої правосвідомості та низького усвідомлення негативного впливу екосистеми на життя в цілому, що можна назвати «екосвідомістю», а також прискорений темп інтенсивного використання благ технічного прогресу або практика надспоживання, при якому свідомо приносяться в жертву екологічні цінності.

Цікавим буде такий приклад щодо негативного впливу поліетиленових пакетів на екосистему. Сьогодні поліетилен є невід'ємною частиною сучасного життя. Кожна людина користується ним щодня, адже він входить до складу пакетів, одягу, пластмасових виробів, обгортки на цукерках, пляшок з-під мінеральної води, лінолеуму і тисяч інших предметів постійного вжитку. Втім, багато країн вже усвідомлюють, що потрібно скорочувати використання цього матеріалу, переробляти його і використовувати повторно, а деякі вже виходять на рішення його заборонити взагалі. Зараз більше 30 країн світу, серед яких Франція, Італія, Румунія, Грузія, Монголія, Кенія, Мадагаскар, заборонили використання одноразових пластикових таких пакетів, що стало значним кроком на шляху до збереження екосистеми, ще 53 країни ввели часткову заборону або податок на пакети. А Комітет Європарламенту з питань довкілля взагалі проголосував за заборону в Євросоюзі з 2021 року використання одноразових пластикових виробів. Додамо, за даними ООН, *щохвилини в світі використовують 10 мільйонів пакетів*. Перші кроки в цьому напрямі є і в Україні. Так, у м. Львів з 9 листопада 2018 року введено обмеження щодо використання поліетиленових пакетів у торговельних мережах [9].

Практично усі конституції держав закріплюють право людини на сприятливе навколишнє середовище. Так, стаття 50 Конституції України проголошує право кожної людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [7]. У статті 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» йдеться про безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище, поряд із цим зазначене право міститься у міжнародних правових актах [10]. Дане право притаманне людині з моменту її народження, незалежно від розсуду державних органів. Це фактично право кожного громадянина вимагати дотримання еколого-правових приписів, якому відповідає обов'язок як держави, так і кожної людини по його забезпеченню.

Відповідно до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», метою національної екологічної політики є стабілізація і поліпшення стану навколишнього природного середовища України шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку України для гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем [11].

Право людини на безпечне навколишнє природне середовище встановлює юридичну можливість проживати в навколишньому природному середовищі, яке не загрожує життю та здоров'ю, тим паче Конституцією України закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямо-

ваність діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [7].

Висновки. Сучасні реалії змушують не лише переглядати, а й модернізувати усталені для держави функції. Однією з таких є екологічна функція. Пройшовши тривалий історичний шлях становлення та розвитку, наразі ця функція є не лише основною, а й такою, що здійснюється державою на постійній основі. З огляду на масштабність екологічних проблем, які на теперішній час мають глобальний характер, реалізація екологічної функції лише однією або декількома державами не може бути ефективною, оскільки подолання екологічних проблем можливе лише у тісній співпраці всього світового співтовариства та при активній участі правосвідомого населення.

Таким чином, з огляду на досвід, сформований світовими спільнотами та беручи його за основу, можна ефективно покращувати дієвість екологічної функції сучасної української держави.

Бібліографічні посилання

1. Кравченко С. Розвиток екологічних прав людини у міжнародному праві. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/505/%CA> (дата звернення: 20.11.2018).
2. Екологічні права людини у міжнародному праві. URL: http://ecology.univer.kharkov.ua/docum/kafedra_mon/Golobova/mizhnarodne%20ecopravo.pdf (дата звернення: 24.11.2018).
3. Декларація Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища. *Міжнародний документ* від 16.06.1972 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454.
4. Хропанюк В.Н. Теория государства и права: учебник для высших учебных заведений / под ред. В.Г. Стрекозова. Москва: «Интерстиль», «Омега-Л», 2008. 384 с.
5. Чопко Х.І. Екологічна функція держави. *Університетські наукові записки: Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2008. № 8: Право – економіка – управління. С. 212-215.
6. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель : монографія. Харків: Право. 2009. 598 с.
7. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
8. Легеза Ю.О. Визначення змісту екологічної функції держави. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 95-101.
9. Без поліетилену: влада Львова вводить обмеження для торговельних мереж. URL: <https://ukr.segodnya.ua/regions/lvov/podalshe-ot-polietilena-vlasti-lvova-vvodyat-ogranicheniya-dlya-torgovyh-setey--1187331.html>.
10. Про охорону навколишнього природного середовища: *Закон України* від 26.06.91 р. Редакція від 12.10.2018. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
11. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 26. ст. 218. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17/> (дата звернення: 24.11.2018).

Надійшла до редакції 23.11.2018

SUMMARY

Orlova O.O., Polonska O.L. The Right of a Human Being to a Favorable Environment in the Aspect of Realization of Ecological Function of the Modern Ukrainian State. Current realia compel not only to reexamine but also to update the functions fixed for a state. Ecological function is among them. Having passed a long historical way of formation and development, this function at this very moment is not only the main but it is exercised by the state on a regular basis. Taking into consideration the scale of the ecological problems having global disposition, the implementation of ecological function by only one or several states cannot be efficient as solution of ecological problems is possible only when the whole world community cooperates and every person with the legal sense actively takes part in.

Attention is paid to the understanding of the essence of the category “ecological function of a state”, historical development and constituents of the contents and also to those tasks, which the state sets to ensure the abovementioned function.

The right of a human being to a favorable environmental is studied.

Attention is paid to necessity of taking into account the fact that sustaining ecological balance and securing ecological safety are the direction of primary importance of the modern Ukrainian state to save not only favorable natural environment but also ensuring of a stable gene pool of the nation.

Care and rational use of the natural resources and at the same time maintenance of the ecological safety and interstate cooperation in this direction is the fundamental task of the modern state, performing

the leading role of active development of ecological function of the state. Principle basis in Ukraine are determined as the main trends in the policy of the state in the sphere of protection of the environment, the use of natural resources and ensuring of ecological safety. They provide for priorities of ecological policy, its main stages and mechanisms of realization.

Keywords: *human rights, ecological rights, the right to favorable environment, the right to safe for life and health environment, ecological awareness, state functions, ecological function of a state.*

УДК 351.74 : 342.922

Припутень Д.С.

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-5-199-203

ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ СЛУЖБОВОГО ПРАВА У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Обґрунтовано потребу визначення службового права як інституту, підгалузі адміністративного права, формулювання його предмета, методів, системи, пошуку оптимального варіанта його системи. Чільне місце серед наукових тематичних розробок посідають дослідження, спрямовані на визначення джерел службового права, пріоритетів їх систематизації у різних формах.

Ключові слова: *службове право, етап, формування, теорія, положення, генеза.*

Постановка проблеми. Новітній етап у формуванні службового права розпочався у XXI столітті і триває і до цього часу. Цей етап можна вважати етапом активного формування службового права, поглиблення наукових досліджень з проблематики службового права, посилення спеціалізації таких досліджень, залучення широкого кола фахової наукової громадськості до активного наукового пошуку векторів подальшого розвитку службового права. Саме у цей період не тільки збільшується кількість різноманітних наукових робіт зі службового права, але й проводиться ціла серія тематичних наукових, науково-практичних заходів, виокремлюються пріоритети наукових тематичних досліджень на рівні Національної академії правових наук України, активізується співпраця наукової спільноти із юристами-практиками та іншими зацікавленими суб'єктами правовідносин у напрямку формування нової теорії службового права.

Виклад основного матеріалу. Можна згадати значну кількість наукових робіт, в яких безпосередньо було досліджено проблематику службового права. Так, Ю.П. Битяк, ґрунтовно досліджуючи організаційно-правові засади державної служби в Україні, зазначає, що помилковим є ототожнення державної служби й публічної служби, як і муніципальної служби із публічною службовою. Вчений-юрист обґрунтовує комплексний характер останньої, подає авторський варіант співвідношення публічної служби із державною та муніципальною, пропонує впровадити для позначення зазначеної сукупності норм права термін «публічна служба» або синонімічний термін «служба в органах публічної влади» [1, с. 19]. Формулюючи пропозиції щодо удосконалення організаційно-правових засад державної служби, вчений постійно зазначає, що відповідні пропозиції є цілком слушними, логічними й для інших видів публічної служби, а отже, будуть корисними й у процесі формування законодавства про публічну службу, фактично підтверджуючи існування останнього як зовнішньої форми виразу права публічної служби (службового права).

Зокрема, Т.С. Аніщенко, зосереджуючи свою увагу на праві публічної служби (саме такий термін вона пропонує використовувати) в системі адміністративного права, формулює авторське визначення права публічної служби й розглядає його як підгалузь Особливого адміністративного права, виокремлює категорію «суб'єкти службових правовідносин», формулює низку факторів, які, на її думку, обумовлюють можливість і доцільність систематизації публічно-службового законодавства. Т.С. Аніщенко намагається